

jan němec

cena evropské unie za literaturu 2014
cena česká kniha 2014

nominace magnesia litera 2014
nominace cena josefa škvoreckého 2014

dějiny světla

Host
Brno 2015

**Jan
Němec
Dějiny
světla**

S

**Román o fotografov
Františku Drtikolovi**

© Jan Němec, 2015

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2015

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7491-985-5 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7491-986-2 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7491-987-9 (Formát MobiPocket)

mým učitelům

**Jen jedno miluji, jen v jediném mám cíl;
a že to neznám, tak jsem si to vyvolil.**

ANGELUS SILESII

K čertu s první osobou.

SAMUEL BECKETT

Prolog

Den předtím, než se to stane, sedíš u stolu v hornické chalupě na kraji Příbrami. Na protější straně světnice stojí bílá kredenc s otřískaným nádobím a stará malovaná almara. Na stěně visí svatý obrázek, požehnání a dřevěný křížek ze dvou klacíků svázaných rzivým drátkem. Kusy prádla na šňůře natažené nad kamny vypadají spíš jako hadry na vytírání, podlaha by však potřebovala hlavně vyspravit: zpod prken se ozývá šramot myši a dalších tvorů skulin, skryší a koutů. Přes opěradlo židle visí propocený fárový oblek a přes něj ještě flekatá kožená zástěra.

Hledíte s Hynkem na spáče, který tam ty věci odložil, a soustředěně mu posíláte vzkaz, ať už se konečně probudí. Rozvaluje se na slamníku, z něhož čouhají tmavá stébla, a těžce oddychuje.

Hynek opatrně zapíská, jeho táta se ani nehne.

Rozdělaný štuflnverk trůní na polici na dosah ruky, sami se ho však nesmíte ani dotknout. Hynek to po chvíli nevydrží

a natáhne se alespoň po dvou hliněných figurkách, po dvou trochu drolivých odpadlících, kteří se povalují stranou. Jednoho ti přisune, opatrně panáčka vezmeš mezi palec a ukazováček a skloníš se k němu: Byls někdy ve stříbrném městě? šeptáš jeho ústy. U stříbrný brány?

Vede tam jenom jedna štola a tu hlídá svatej Prokop s čertem na řetězu. Ale já znám heslo, šeptá Hynek s druhým naháčkem v rukou.

Tak řekni.

Co si to tam šuškáte, holomci? ozve se z kouta místnosti.

Hynek se zaraďuje: Otče, už nespíte?

Hergot, a jde to tu? posadí se muž na posteli. Hokynářův synek je tu zase s náma? škrábe se šlachovitýma rukama na chlupaté hrudi. No, každá ruka dobrá, ale najíš se až doma...

Hynek doběhne pro konev vody a otec si šplíchne na obličej tak prudce, že pokropí i hrubou zeď za sebou. Promne si podpaždí a ztěžka dojde ke stolu, vezme fárací oblek ze židle a hodí ho na postel. Posadí se a rozhlédne se kolem dokola, jako by to tu viděl poprvé nebo jako by se ze všeho nejdřív musel ujistit, že je všechno na svém místě. Je, vše dlí v přítomnosti a opětuje pohled rozespálého hospodáře: obrázek bohorodičky, výšivka, hrnec, kalendář, u jedné nohy stolu se krčí spící kočka, u druhé o něco míň vyhublá hrouda hlíny. Ta teď přistane nahoře na desce stolu plné vrypů a Hynkův táta ji omokří.

Všichni lidé jsou z hlíny, ze země byl stvořen Adam, zarcituje, pokřičuje se, zapálí petrolejku a pak dodá: Potřebujem jich ještě tak deset dvanáct.

Nato se odejde vymočít na dvůr.

Ve světnici panuje šero, i když je teprve odpoledne, okna jsou malá, důležitější než světlo je držet teplo. Hlína se pod rukama vláčně roztahuje, její vlhkost občas přivábí odlesk pla-

mene, snažíš se ho rychle vemnout dovnitř. Tvarování figurek ti jde o něco lépe než Hynkovi, vezmeš do ruky kousek hlíny a v dlaních z něj uděláš váleček, s nímž pak dál pracuješ. Hynkův táta tě občas usměrňuje a už z toho je poznat, že tě bere jako toho schopnějšího, protože po Hynkovi musí pořád něco opravovat a skoro nic mu neříká. Pracuješ malým nožíkem se zašlou střenkou, čepelí odděluješ ruce od trupu a nohy od sebe, některý havíř má být zešíroka rozkročený, aby se mohl do skály pořádně opřít, to je lamač, dozorce jen tak postává se založenýma rukama, a ještě další čeká, až mu naloží hunt, to je běhač s vypracovanýma nohama.

Ve škole? ptá se Hynkův táta.

Fráňa byl na hanbě.

Neptám se co on, ale co ty.

Bylo to nespravedlivý, vede si Hynek svou.

Hynek uměl, říkáš a snažíš se odvrátit zrak od deformovaného palce se zkrabaceným nehtem, zpod něhož si Hynkův táta právě vydlobává špinu.

Konečně putuje štufrverek z police přímo na stůl. Klekneš si na židli, abys dobře viděl, nakláníš se, deska stolu tě tlačí do žeber.

Štufrverek má několik pater a celkově dobře přes metr. Vypadá jako nějaká proděravělá hora nebo ulomené vosí hnízdo, vlastně to vyžaduje trochu představivosti pochopit, že ve skutečnosti se tu tyčí model *dolu*, jaksi převráceného naruby. Na jarmarcích a na svatohorských poutích se objevují daleko propracovanější kusy, s dřevěnými, filigránsky vyřezávanými figurkami a různými mechanickými hejblátky, která nápaditě naznačují důlní provoz, místní mistři si tím slušně přivydělávají. Ale i na štufrverku Hynkova táty mají havíři zevlující na jednotlivých obzorech hezké uniformy a na hlavní štrece

jsou vidět lesklé koleje, vyrobené ze dvou drátků. Do hlíny jsou zvenčí přilepeny kameny, kusy křemene, lesklá slída a samozřejmě stříbrná ruda, sůl zdejší země. Shora vede hlavní šachta a v ní několik dřivek trochu neuměle naznačuje mechanismus fárkumstu a šály; fárkumst vypadá spíš jako obyčejný žebřík. Ale co každého upoutá nejdřív, to jsou tváře havířů přetřené žlutou barvou, která těm mužům hlubin dává poněkud nadpozemský výraz, jaký mají na naivních malbách svatí. Není to náhoda, výrobci štufrů se všechno naučili od betlémářů a občas se také postavička havíře nebo poutníka stěhuje, když je potřeba v betlému či na šachtě Helfnout.

Den předtím, než se to stane, přiloží Hynkův táta pár homunkulů na volná místa, bručí a něco málo ještě dotvaruje. Pak vytáhne z pece dvoukilový pecen chleba a místo něj do ní naskládá tu šichtu, kterou jste uhnětli.

Co jsem spal, šuškali jste si o stříbrným městě, nadhodí. Tak mi běžte pro pivo...

Na této straně Příbrami se krčí nuzné hornické chalupy, někdy spíš jen chatrče, od jedné ke druhé vede blátivá cesta s pruhem trávy uprostřed, smrdí tu zvířata a pomyje. Horníci, kteří byli podobně jako Hynkův táta na ranní šichtě, vylézají na zápraží, kouří, něco kutí, ženy vedle nich kojí děcka nebo krájí brambory do kastrolu, vlasy přilepené na čele, kolem čenichají psi.

Je konec května, kopete po cestě do pampelišek, jejichž ochmýřené hlavy se rozlétají do všech stran.

V hospodě se bradami opřete o vysoký výčepní pult, cítíš hořkou vůni skapek a vybryndané pěny. V puse se ti uvolňuje poslední mléčný zub, už od rána si nemůžeš pomoci, abys pod něj pořád nezajížděl špičkou jazyka, jako když se ryba snaží dostat pod kámen na říčním dně. Na jedné straně se ti už podařilo odchlípit zub z dásně, cítíš svou krev a saješ ji promísanou se

slinami. Hostinec kolem hlučí, havíři splachují kamenný prach ze rtů do žaludku, aby se všechen nedostal do plic, a po nocích ho pak zádumčivě a bolestivě močí pod vysokánským nebem, ale ty vnímáš jen krvavě sladký vnitřek svých úst.

Po cestě zpátky upijete a také Hynkův táta vám trochu odlije. Pak vypráví o hornících, kteří měli kdysi dávno zahynout, když se ze skály několik set metrů pod zemí vyvalila voda a proměnila štreky v divoké peřeje. Jenže ve skutečnosti se zázračně zachránili, protože byli zbožní a usilovně se modlili, a jejich vznešení potomci dosud žijí ve stříbrném městě hluboko pod zemí. Až se čas naplní, vyfárají na povrch a opancéřovaní stříbrnými štíty se stanou vládci světa.

Všechno se tam tak třpytí, že stačí jedna jediná petrolejka, aby ozářila celý náměstí, říká Hynkův táta. A všechny koně tam maj stříbrný kopyta, ukutý v bílém ohni, a ty v klusu zvoní. A na jednom takovém koníčkovi, to není jak ti naši uondaní důlní koně, osleplý temnotou, tak na jednom takovém koníčkovi jede stříbrnej princ, klapý klap klapý klap, když projíždí, každej se po něm ohlídne. A ten princ si musí navlíct rezavý brnění a vybojovat v něm zlatou korunu...

Znáš ten příběh nazpaměť, ale rád ho posloucháš znovu a znovu. U vás doma se tyhle hornické báchoroky neberou vážně, ani sprosté vtipy o permonících nikdo nevypráví.

Ale kde by vzal zlatou korunu? ptá se Hynek jako vždy.

Musí se tajnou štolou dostat až do zlatýho města, který leží ještě hloub, a získat ji od jeho obyvatel.

V duchu si to vyjmenováváš: Příbram, Březové Hory, Benešov, Praha, Vídeň, stříbrné město a zlaté město, Paříž, Petrohrad...

Den předtím, než se to stane, vytahujete figurky z pece. Jsi zklamaný. Jsou popraskané, očouzené a některé mají šerednou

hlavu, vypadají jako šichta po nějaké důlní katastrofě, zoufalci vytažení z hlubin. Chladíte je ve vodě, ale je to k ničemu, vyberete z nich tři nejlepší a zbytek chce Hynkův táta předhodit ohni. Je ti jich trochu líto, jednoho mouřenína s popraskanou nohou se ti podaří zachránit, ale zbylých šest skončí v plamenech, jsou ještě vlhčí, jen to sykne.

Pečlivě si svého přičmoudlého Adama zabalíš do starých novin a vydáš se domů. Po ulici už chodí lampář, loudáš se za ním, od jednoho kraje ulice ke druhému, a lampy se před tebou roz-
žínají jako světelné bóje.

V páté vyučovací hodině otevře dveře třídy ředitel. Kývne, odkašle si, kantor k němu přiskočí, s vážnou tváří ho vyslechne a pak vás odvedl domů, ani nemusíte dopisovat písemnou práci.

Na náměstí skáčou holky z dívčí měšťanské školy panáka, trhovci balí stánky a odjíždějí s povozy. Máš radost, že jdeš domů dřív než obvykle, ještě si tak něco koupit, jenže za ty tři krejcarey v kapse toho moc nepořídíš, navíc se snažíš našetřit. Odoláš všem lákadlům a došouráš se Pražskou ulicí domů. Ale místo abys zamířil rovnou nahoru, staviš se ještě v tatínkově obchodě se smíšeným zbožím. Má velké skleněné výlohy, o něž otec rád pečuje, přede dveřmi se štosují proutěné koše, další zboží visí na háčích.

Otec si právě čte *Horymíra*, tedy mohlo by se zdát, že si čte, ve skutečnosti ovšem už několik hodin počítá, jak je možné, že obchod vykazuje stále nižší zisk, ačkoli se mu zvyšuje obrát, a po stranách příbramského týdeníku zábavného i poučného si pouze drobným písmem činí poznámky a zapisuje mezisoučty.

Blýskne po tobě svýma sršatýma očima, sáhne pod pult a říká: Z které ruky chceš?

Na jednu ukážeš, on nenápadně přehmátne, aby tě zbytečně netrápil, a před tebou se zjeví nová kohinorka.

Tužka je dlouhá a bílá a na jednom konci má gumu. Tužku s gumou jsi ještě nikdy neviděl, ačkoli v tužkách se poslední dobou docela vyznáš. Na bílém laku je úhlednými černými písmeny napsáno to záhadné slovo koh-i-noor. Běžíš do zadní místnosti za obchodem, tam shodíš školní kabelu a z malé plátěné taštičky vytáhneš kovové ořezávatko. Po chvíli se z něj začne odvíjet dlouhá dřevěná krajka, jako vždy si přeješ, aby se ti tužku podařilo ořezat najednou, jako když maminka krouhá bramboru, ale to vyjde jen málokdy, i teď skrojek s bílým lemem v polovině odpadne a snese se na zem.

Přisuneš si stůl k malému zaprášenému oknu, abys mohl kreslit v lepším světle. Zálibně otáčíš tužku v prstech a hledíš na její špičku, ta jediná se netočí, rejdíš jazykem kolem uvolněného zubu a okamžik přemýšlíš nad tím, jak je to možné, že se hrot nehýbe, váháš, zda se s tím nesarit otci, který na podobné otázky zná odpověď a nadto je rád, že se ptáš. Ale ještě než se stačíš rozhodnout, připadneš na jiný, mnohem závažnější problém: Je už v tuze té tužky všechno, co se s ní nakreslí? Stačí to jenom v pravý čas vytřepat na papír?

Jsi zabraný do vlastních myšlenek, takže ti smysl věty, kterou zaslechneš z obchodu, dojde až se zpožděním: Na Mariánské šachtě hoří.

Hoří? Jak to myslíte?

Potřebujeme okamžitě vatu, obvazy, jodoform, ocet, a jestli máte, tak nějaké mycí houby.

Počkejte, říká otec, počkejte přece. Prosím vás, odkdy skála hoří?

Výdřeva, váženej pane. Všechno je tam přece ze dřeva. Roubení šachty, žebříky, fárkumst, uskladněný materiál. Nač se asi

v dolech zaměstnávají tesaři? Upřímně řečeno, hoří jim to tam jak koudel... — víte kde.

U prdele, doplníš v duchu, jen pro to dětské potěšení ze sprostého slova; sprostá slova se ti líbí, jsou zakázaná, někdy si je tajně říkáš jedno za druhým a čekáš, jestli se něco stane. Ale na to teď není čas. Uděláš několik kroků směrem ke dveřím, abys zjistil, kdo se to vlastně do obchodu přičítal. Škvírou spatříš muže v uniformě dobrovolných hasičů, jak si utírá pot z čela. Otec už rázuje po obchodě, skládá zboží na pult a mezitím se dál vyptává: Jak vážné to je?

Je tam celá odpolední směna, říká udýchaný hasič a rozepíná si knoflíček u košile. Víc jak osm set hajrů.

Osm set?!

Hasič si jednou rukou netrpělivě natáčí na prst chlupy, které se mu lesknou v rozhaleném výstřihu, a druhou se opírá o pult: Některý jsou kilometr hluboko a nad hlavou maj pořádnou vatru...

Obvazy došly, říká otec omluvně. Nemají jak vyfárat?

Je tam pěkný zmatek, fajruje to přes několik obzorů. V Mariánský se navíc přepálilo lano i tahadla fárkumstu.

Otec na pult položí balení velkých mycích hub a hlesne: Proboha.

Ještě ten ocet. Bez houby napuštěné octem v hubě to dolů nejde.

Špehuješ ten rozhovor za nedovřenými dveřmi a zaplavuje tě vzrušení. Vidiš těžební věž, z níž se valí kouř. Ten se kreslí snadno, tak nějak odpovídá pohybu ruky, která zuří na papíře, a ty máš nezřízenou chuť pokrýt blok obrovskými oblaky kouře, celý ho divoce počmárat a nakonec ještě rozmazat měkkou tuhu prsty. Hoří! Hoří! Hoří!

Pomůžu vám to odnést, říká otec poté, co vše shromáždí do velkého koše.

Neobtěžujte se, radši nechte otevříno, hned tak dnes na kutě nepůjdem. Pak se hasič ještě otočí ve dveřích: Ale kdybyste moh postrádat pár lahví rumu pro záchranáře, pošlete je za náma.

Ale to už stojíš vedle otce. Vážně to tam hoří jako koudel — Hasič jen kývne, s gustem si uleví až na ulici.

Můžu jim to tam donést, otče?

Ty?

Ty lahve rumu, přece.

Pošleme spíš Máňu, nemyslíš?

Ale ukáže se, že nikdo není doma, a tak už za pět minut běžíš Pražskou ulicí zase zpět. Klopýtáš po dláždění Hlavního náměstí, kde dívky stále skáčou nebe peklo ráj, a celý se nakláníš na jednu stranu jako přetížený člun, protože těch šest lahví rumu zabalených do *Horymíra*, aby se náhodou nerozbily, je na tebe příliš těžkých. V tom spěchu otce nenapadlo dát ti dvě tašky, aby se váha rozložila.

Projdeš přes Karlovo náměstí, Prokopskou a potom už po silnici mezi poli zamíříš přímo do sousedních Březových Hor. Zdá se, že zpráva o požáru se rozšířila stejně rychle jako oheň sám. Cestou se ubírají davy. Havíři z ranní směny se vracejí zjistit, co se děje s jejich kamarády, doprovázejí je rozcuchané ženy, ušmudlané od sazí z černé kuchyně, a táhnou děti, které jim nestačí krokem. Když se v půli cesty zastavíš, abys dal ulevit bo-lavému rameni a přehodil tašku z jedné ruky do druhé, přehrne se přes tebe proud lidí jako voda přes kámen v korytu řeky. Víc než pod nohy všichni hledí k obzoru, protože tam se na obloze vypíná znamení: vedle pozvolného kouře, který každý den stoupá z komínu huti, se teď z proražené střechy těžební věže valí druhý kužel, několikrát tlustší a hustší. Vyplivuje chrchle černého dýmu, jež se po blankytné obloze rozlézájí jako šedá patina.

Přesně tak bys to nakreslil, ale na to už nemáš myšlenky. Připojíš se ke dvěma spolužákům, mají prázdné ruce, a tak do nich každý dostane láhev. Jeden z nich je synek havíře, pořád drmolí, že v dolech vadí jenom voda, ta může vytrysknout ze skály, zaplavit štreku, otec měl prý strýce a toho voda spláchla jako kuřinec. A voda oheň uhasí, opakuje několikrát, stačí nabrat pár huntů, že jo, ale pak mu najednou v hlavě přeskočí výhybka a říká: A umíte vy vůbec plavat? To se musí držet nos pěkně nad vodou, jinak vám do něj nateče...

Když se přiblížíte k důlnímu revíru, koryto cesty už davu nestačí, lidé se valí po poli jako v rojnici a šlapou po rašícím obilí.

Vlna vás donese až na prašné nádvoří Anenského dolu. Všichni pobíhají sem a tam, rozčilení a vystrašení z toho, že přesně neví, co se tam dole vlastně děje; černé mraky a vzduch páchnoucí spáleninou nevěstí nic dobrého. Zástupci horní správy, hasiči, lékaři a samaritáni udílejí zmatené pokyny. Různé šachty vyvrhují havíře, kteří sfárali úplně jinde, jako by se zaživací ústrojí největších stříbrných dolů v monarchii zbláznilo. Střeva země sebou křečovitě škubou a z hlubin se ozývá zvonění o záchranu. Začíná být jasné, že se doly proměnily v obrovskou pec a z hlavní šachty je pořádný komín.

Pod povrchem tu vede víc než čtyři sta kilometrů propojených chodeb, štol a překopů, je to celé podzemní město, pekelný labyrint, ve kterém aby se čert vyznal, obrovská babylonská věž postavená dolů do země.

Nádvořím projíždějí četníci na koních, ale hustý kouř a vyděšený dav koně plaší. Jakýsi opilec chodí mezi lidem a hraje na harmoniku, jako by to všechno byl jen dobrý kabaret, dokud mu ji někdo nestrhne z hrudi.

Pouze v anenské šachtě se dosud kouře nerozšířily. Fárkumst i šály běží bez zastavení a vyplivují teď přiotrávené hor-

níky jak pecky z třešní, důkladně ožuzlané. Přímo před očima shromážděného davu se kroutí v křečích, naprázdno zvracejí, dusí se — mají saze v ústech, oteklé sliznice a šeredně jim bublá v plicích. I když unikli přímému ohni, vyvlekli na povrch otrávené tělo, třeští jim hlava a pokouší se o ně závratě, jak se krev plná oxidu uhelnatého marně snaží vázat kyslík. Někteří hlasitě naříkají, jiní poulí oči v němém šoku, další už dávno upadli do bezvědomí. Ženy kolem spínají ruce, modlí se, slova v ústech jim sykají a šustí, jako by se sama plazila přes horké kamení. Důlní lékaři nechali z blízkých domků přinést postele, do nichž teď přímo pod širým nebem popálené a omámené ukládají, na hlavu a na prsa jim ve spěchu přikládají mokré obklady a hrdlo jim na posilněnou prolévají koňakem. Ti, kteří v rozpálených útrobách země ztratili vědomí, dostávají umělé dýchání a načichat éteru. Rudé sliznice a krátký dech ukazují ve všech případech jednoznačně: akutní otrava oxidem uhelnatým.

Přesně tak, tleská hornický synek, když se rozšíří zpráva o hašení. Pusťte na ni kocoura, on tu myšku vyštourá, nakloní se k tobě a požaduje ještě jednoho loka rumu. Tři hunty vody a je po ohni, říkám to pořád.

Jenže kouře a dýmů spíš přibývá. Spalování probíhá nedokonale, místo aby všechno dřevo rychle vyhořelo až na skálu, oheň se teď v temných slujích divoce páří s vodou a plodí oblaka jedovatých par; později to někdo spočítá: z jednoho litru vody tisíc litrů páry. Dým ztěžuje záchranné práce, konají se zkoušky s hořícími loučemi, ale plamen žije pouze k osmému obzoru, poté jedovaté plyny a nedostatek kyslíku světlo zadusí.

A kde kouř zadusí světlo plamene, zadusí i člověka.

Z hlubin se stále ozývá signální zvonění, lidé na povrchu svorně počítají, o jaký obzor se jedná. Počítáš s nimi, někdy až do třiceti. Jenže často se stane, že se někdo přepočítá, buď

přiotrávený zoufalec, který tam dole z posledních sil zvoní o záchranu a numera mu tancují před očima v jednom roji s mžítky, anebo i vyčerpaná obsluha fárkumstu, na níž uprostřed toho chaosu leží všechna zodpovědnost.

Taky si ještě trochu lízneš rumu, ale pak už láhev odevzdáš prvnímu samaritánovi, na kterého narazíš: Pan otec František Drtikol, majitel smíšeného zboží na Václavském náměstí v Příbramě, posílá zachráncům tento rum, vypadne z tebe.

Grazie, ragazzo, alkohol má zázračné účinky, utrousí samaritán a převrátí láhev vzhůru nohama. A snad aby to dokázal, jako opilý živou vodou se hned vrhne k dalšímu vytaženému havíři.

Přijel zhroucený v důlním vozíku, protože se pod ním nohy podlamovaly jako dvě třtiny. V hlavě má pořádný virvál, nádvoří se mu houpe ze strany na stranu, jak se o něj pokouší závrať. Vidíš, že má popálený obličej, jedno oko rudé a druhé zalepené, rty a uši mu zmodraly. Ruce si křečovitě tiskne k tělu a samaritánovi činí potíž vůbec zasunout prsty mezi ruku a trup, aby nahmatal zápěstí.

Slabý a nepravidelný tep, prohlásí, musíme do něj rychle něco dostat.

Vyložíš si to jako pokyn a přiskočíš blíž. Havíř nejenže si tiskne ruce k hrudi, ale křečovitě svírá i čelisti. Fárací oblek má přes celé rameno roztržený a dírou prosvítá rána, z níž se řine karmínová krev. Koženou zástěru mu někdo záhadně uvázal kolem krku a zasunul pod uniformu jako bryndák. Samaritán opatrně vyprošťuje zástěru z výstřihu, zespodu ji na hrudi drží krví spleené chlupy, musí to bolet, ale muž nevnímá.

Nezbývá než mu ty čelisti vypáčit, soudí samaritán. Vra- zím mu mezi zuby špachtli a ty mu do chřtánu naliješ dávku rumu. Rozumíš? A snaž se mířit pěkně hluboko. Vypáčí mu čelist a z otevřených úst, v nichž chybí většina zubů, zavane hnílobný

puch; také jazyk má ten ubožák černý, jako by mu uhnul v hubě. Nejdřív mu rumem bryndáš po bradě a po krku, ale pak už zamíříš přesně do té temné jámy vprostřed bezmála lidského obličejce.

Mužem projede mohutná křeč a vyzvrací se ti k nohám.

Přenesou ho k vytaženým postelím a ty zpovzdálí pozoruješ, jak ho dál ošetřují. Opět mu měří tep, otírají hubkou obličej, lékař se sklání nad ránou a snaží se zastavit krvácení. V jednu chvíli se muž prudce vzepne, klesne a opět se napřímí, lékař ho přitlačí na kavalec a pak ho poplácá, jako když se tiší kůň.

Vedle leží muž již ošetřený, celou hlavu zafačovanou, vypadá jako mumie. Nemůžeš si pomoci, abys na něj nezářel. Ale nedáš si pozor, a když se vaše oči potkají, muž na tebe kývne. Přišouráš se k němu, cosi zasípe, pak tě chytne za ruku a nešetrně si tě přitáhne blíž. Máš najít jeho manželku. Poznáš ji... dýchá těžce, je těhotná... břicho... jak buben, přiměje se ke křivému úsměvu. Zázvůrková, vydechne.

Vůbec nevíš, jak bys tady v tom všeobecném zmatku mohl někoho najít, a ani se o to nesnažíš. Stojíš uprostřed toho mumraje jako u vytržení, nic takového jsi dosud nespatriš. Viděl jsi nanejvýš, jak rodí koza nebo jak se zabíjejí slepice, jak kočka ulovila ptáka a rozebrala ho na kůstky, nebo ošklivě znetvořený palec Hynkova táty. Vyjeveně kolem sebe hledíš. Později to budeš muset pořádně promyslet, nejvíc tě toho stejně napadá až večer v posteli, když se nad tebou mysl třepotá na tenkém provázku jako drak v povětrí; a jako tomu drakovi jí smíš posílat psaníčka s otázkami, na něž odpovědi nezná ani tatínek.

A v tu chvíli ji spatříš. Vypadá sice trochu starší, než jak bys ženu toho muže čekal, ale možná jí roky přidává jen ten tvrdý výraz a nahrbené držení těla. Každopádně před sebou tlačí velké břicho, zdá se, jako by měla rodit každým dnem; dítě nosí pod srdcem jako závaží, které ji přitahuje k zemi. Nemá žádná

prsa a vůbec se celá zdá jakási vyschlá, jako by všechnu svou vláhu již přelila do plodu a sama se stala jen schnoucím obalem, blánou, pláští. Obličej má jako sušenou švestku a oči hluboko zapadlé.

Chvíli ti trvá, než upoutáš její pozornost. Zjevně svého muže hledá, rozhlíží se do všech stran. Milostivá paní Zázvůrková...? Byl bys ji zatahal za černou halenu, ale nechce se ti jí dotýkat.

Zázvůrková, říkáš? všimne si tě konečně. Hledá mě někdo, chlapče?

Váš pan manžel.

Ach, můj manžel... položí si ruce na břicho a na okamžik zavře oči.

Ukážeš směrem k polnímu lazaretu.

Máš pravdu, půjdu se tam hned podívat. Ještě víc se schoulí, až to vypadá, že je celá esovitě složená ze dvou oblouků, ve předu obrovské břicho, vzadu velký hrb. Zpovzdálí vidíš, jak přistoupí k lůžku muže, jenž mezitím vyčerpáním usnul, a vezme jeho ruku do svých. Políbí ho na čelo, druhou jeho ruku si přiloží k břichu a něco mu šeptá.

Zázvůrku, šeptá. Už jsem tady, tvá paní...

Během pozdního odpoledne jsou z losovacího osudí země taženi další mrtví. Lidé se kolem nich shluknou jako kovové piliny kolem zmagnetizované tyče. Nic není tak přitažlivé jako smrt, skutečné to mysterium tremendum et fascinans, a ani ty si tu podívanou nenecháš ujít. Tlačíš se mezi dospělými dopředu, taky chceš konečně vidět někoho mrtvého, protože na to ani nejbujnější dětská fantazie nestačí.

A máš možnost: Prvním mrtvým je běhač Václav Sladký z nedaleké obce Kamenná. Vyvezli ho z osmého obzoru, z osmého pekelného okruží dolu Vojtěch, je mu devětadvacet let; identifi-

kuje ho manželka, která by se záhy nato byla vrhla do ohlubně vojtěšské šachty, kdyby jí v tom duchapřítomní záchranáři nezabránili. — Druhým mrtvým je sedmatřicetiletý lamač Václav Krotký, jako by tím podivným souzněním jmen — Sladký a Krotký — chtěl kdosi naznačit, že první jsou na řadě nevinní. — Jako třetí mrtvý je vytažen důlní Antonín Pešek, jenž o den dřív slavil padesáté narozeniny, ale přesto si odmítl vyměnit ranní směnu za odpolední; smrt si jej našla na sedmadvacátém obzoru dolu Anna, asi osm set třicet metrů pod zemí a tři sta metrů pod úrovní moře. — Antonín Pešek zahynul při zachraňování čtvrtého a pátého mrtvého, lamačů Jana Rennera a Jakuba Kalíka. — Osmatřicetiletý otec tří dětí Augustin Míka je šestým mrtvým; bydlel přímo na Březových Horách, takže se kolem jeho bezvládného těla srotí dvojnásobné množství běžujících, kteří zprvu odmítají vydat tělo do márnice, narychlo zřízené v přetloukárně dolu Vojtěch. — Sedmým mrtvým je šestadvacetiletý běžec Jan Vítek, jediná oběť obce Malá Pečice. — A konečně posledním mrtvým onoho prvního dne je mladý bezdětný zasazovač František Havelka; synovu totožnost jen s největšími obtížemi potvrdí plačící otec.

Ráno se probudíš nezvykle pozdě. Polekáš se, žeš zaspal do školy. Ale v tom případě by vinu nesla tvoje sestra Ema, protože ta má v popisu práce lomcovat tebou jako zamčenými dveřmi, dokud se na posteli neposadíš a neřekneš: Andělíčku, můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku. Obvykle to oddrmlíš se zalepenýma očima, jen abys získal pár minut pro své nedospánky, a v kuchyni se pak neobjevíš dřív, než k tobě dolehne významné cinkání lžíce. Jenže dnes na žádné lomcování nedošlo. Pohledem se přesvědčíš,

že Ema klidně spí v protější posteli, kadeř spadenou na zápěstí, a starší Máňa vedle ní. Vyučování bylo na všech školách generálním výnosem purkmistra zrušeno.

Otevřeš dveře do světnice, rodiče už sedí u stolu a snídají.

Není přece možné, aby — jakmile tě otec uvidí, nechá si zbytek věty pro sebe.

Běž vzbudit Máňu, půjde dnes místo otce do obchodu, říká maminka. Má modré, bolavě dobré oči.

A my se půjdeme podívat na Březové hory, jestli sis to všechno nevymyslel, zamrká tatínek. Včera tě sice zpohlavkoval, že ses hned nevrátil domů, ale bylo to jen tak z povinnosti. Ty si zatím můžeš kreslit, pokračuje, když dnes nemáš školu. Tady, něco jsi včera v obchodě zapomněl.

Natáhneš se po tužce, ale uprostřed pohybu strneš: Tatínku, to není ona.

Není? Jak to?

Měl jsem ji ořezanou, ukážeš na tupý hrot. A zároveň si vzpomeneš na tu otázku, která ti prolétla hlavou, než tvou pozornost strhl dobrovolný hasič. Tatínku, je už v tuze té tužky všechno, co se s ní nakreslí?

František Drtikol starší se pobaveně podívá na svou ženu Marii; tyhle otázky už znají. Byl to jeden z důvodů, proč si po dvou dcerách vroucně přál syna. Dcery pro něj znamenaly hlavně starost, jejich výchovu přenechával matce, měly se od ní naučit, co a jak v kuchyni, starat se o hospodářství, prát, šít a tak dále, zkrátka se do života dobře *zapracovat*; ale i pokud se to povedlo, znamenaly přítěž, dvě dcery, to jsou také dvě věna. Ještě že alespoň přišly na svět dřív, takže ti mohly dělat chuť, tobě, do něhož vkládal daleko víc nadějí. Považoval za samozřejmé, že po dokončení obecné školy půjdeš na reálné a pak vyšší gymnázium. On sám sice žádné zvláštní vzdělání neměl a v životě zůstával prak-

tikem, ale knihy ho poučily o jiných světech a krásách spekulace. Proto ho zneklidňovaly tvé občasné výpadky soustředění a stížnosti učitelů, že jsi přeborník hlavně v lelkování.

Ta tužka je tupá, vysvětluje, protože jsem si s ní včera večer zapisoval, co všechno musím objednat. A co všechno by mi Báňské ředitelství mělo uhradit. Pak zvedne ukazovák: A co se tvé otázky týče, není na ni jednoduchá odpověď.

Přikývneš, nic jiného jsi ani nečekal, a natáhneš se po krající chleba.

Vezmi si k tomu povidla, broukne maminka a přisune ti sklenici pod nos.

Víš, že každý člověk má od Boha duši, říká tatínek. A někteří lidé tvrdí, že v duši člověka je uloženo všechno důležité, co ho v životě potká. Je to tam, ještě než se to stane, rozumíš? A ta tvoje otázka, zdá se mi, naznačuje něco podobného: ptáš se, jestli je v tuze tužky už předem, co s ní nakreslíš. To je podobné, že?

Pokrčíš ramený.

Ale ano, je. Otce zamrzí, že jsi souhlas nedal najevo pořádně. A právě proto je odpověď na tu otázku tak těžká — protože je to v podstatě otázka teologická, promne si ruce, spokojen se svým rozkladem. Teologická znamená, že se týká náboženství, upřesní. Nu, a jak bys na ni odpověděl ty sám?

Zamyslíš se s krajícem napůl cesty k puse. Nejdřív jsem si myslel, že jo. Zdálo se mi, že stačí přiložit špičku na papír, jenom to na něj vysypat. Ale vůbec jsem nevěděl, přiznáš, že tou tužkou napíšete objednávku.

A to je právě ono! zaraduje se. A zeptám se tě: Co myslíš? Věděl někdo včera ráno, že za pár hodin vypukne v Mariánské šachtě požár? Měl snad někdo alespoň matnou předtuchu?

Líba Krotká mi říkala, že ji celý den brněly kosti, i když bylo tak hezky, vmísí se maminka.

No ano, Líba Krotká, ušklíbne se otec. Právě proto, že rozumíme světu tak málo, vymýšlíme si různá znamení a pověry. Ale pokud chceš znát můj názor, a ne babské řeči, tak dopředu nevíme nic. Vůbec nic, opakuje. Řádky v knize světa jsou prázdné na stranách, které jsme dosud nečetli.

Maminka pochopí, že ranní rozcvička skončila a začne sklízet ze stolu. Kolikrát už si říkala, proč jejího muže popadá filosofická nálada nejčastěji u snídani, přičítala to obvykle blízkosti snu, který dosud nevyrchal... Pak si uvědomí, že Máňu zatím nikdo neprobudil, a spráskne ruce: To je vždycky řečí a mezitím se málem zapomene dýchat!

Uprosiš je, aby tě vzali s sebou. Když dorazíte na Březové Hory, zdá se, že část lidí na nádvoří nocovala. Několik šátků se ještě válí po zemi, jak si je pod sebe ženy rozložily a poté odešly neznámo kam; na jeden z nich se otiskla prašná šlápotá, na jiném zaschla krev. Nějaký muž dospává na posteli pro raněné, další lidé posedávají na mezech bez zjevného zájmu o okolní dění, buď že je po dlouhé noci přemohlo vyčerpání, anebo že už znají svůj los. Zahlédnete také několik žen, které náměsíčně bloudí po haldách, jako by své muže mohly najít tam mezi chrastinou a ve vyvezené hlušině.

Oheň se do večera uhasit nepodařilo, ale přes noc se kouře přece jen trochu rozptýlily, takže se záchranné skupiny vydaly nad ránem do podzemí. Už na silnici jste mýjeli ženy, které si přes noc vyplakaly oči, a na jejich místě zely jen jakési tmavé otvory naplněné úděsem. A záhy jste se dozvěděli proč: zatímco včera počet zachráněných výrazně převyšoval těch osm či devět mrtvých, v noci se poměr zlověstně obrátil. Podzemí se proměnilo v dům hrůzy, z nějž od časného rána vytahovali zaprášená a očouzená těla v roztodivných polohách.

Matka ti na nádvoří nedbale zakrývá oči, ale dlouho jí to nevydrží.

Jen ať to vidí, pronese tatínek zachmuřeně. Vždyť tady je víc pravdy než... hmm.

Objevují se mrtvoly zohavené k nepoznání. Na rozpukavých lebkách zasychá krev, obličej se proměnily v beztvárovou sraženinu, z trupů zbyly jen cáry.

A tak tam stojíš mezi svými rodiči, devítiletý chlapec, a svorně sledujete to vyhřezlé panoptikum. Někdo se zjeví v nepřirozeném pokleku, šaty přiškvařené k tělu. — Jiný má ústa plná hlíny a písku a obličej tak rozedraný, že ho identifikují až podle kapesních hodinek, na nichž se čas zastavil třináct minut po půlnoci, přesně. — Jedno vyškvařené tělo rozpozná podle snubního prstýnku až ta, která má na ruce stejný, a nato omdlí. — Světlo světa spatří také dvě nahá těla spečená v objetí, na základě velikosti prohlášená za bratry Františka a Václava Melicharovy; ty ovšem záchranáři naleznou později jinde, a tak vyjde najevo, že se v okamžiku smrti takto pevně objali a spekli dva cizí muži. — Někdo je vyvezen s rukama zbožně sepjatýma, jako by ve chvíli smrti pamatoval biblického beati mortui, qui in Domino moriuntur. — Jiný má na obličejí děsivou masku smrti, spálené vlasy a obočí, vypouklé oči a hrůzou rozkousané rty.

Šíří se rovněž zvěsti o výjevech přímo v podzemí, tam se ti šťastnější mrtví krčí v koutku skal nebo spočívají u stěny, jako by si jen na chvíli zdírmli, a ti méně šťastní visí na roubení šachty jako oběšenci nebo se dlouhým pádem roztřístili o její dno.

Zatímco rodiče dál procházejí důlním revírem, ty si smíš kreslit. Máš radost, že konečně vyzkoušíš svou bílou kohinorku s gumou. Vyběhneš na vyvýšenou mez, odkud máš přehled o jevišti pod sebou, a opřeš si tuhý list papíru o kolena.

Líbí se ti hledět takto shora. Probouzí to v tobě jakýsi vzdálený klid jako protiváhu tomu nepřehlednému kлокotání a bédování dole. Od rána zas na nádvoří proudí další a další lidé, takže v devět hodin je stejně zaplněné jako včera odpoledne. Vypadá to odtud jako mraveniště, nikoli pohybující se jedinci, ale pohyb sám, samožerné hemžení. Chceš-li sledovat někoho konkrétního, musíš na něj zaměřit pozornost, na tu dívku, která se bezcílně proplétá davem, občas se u někoho na okamžik zastaví, němě gestikuluje a pokračuje dál; vypadá to, jako by svými krátkými kroky škrcenými sukní vyšívala na nádvoří Anenského dolu nějaký neviditelný vzor, snad obrovskou rudou květinu. Nebo stanoviště záchranářů: plácají se po ramenou, posilňují se slaninou, černou kávou a rumem. Namáčejí si šátky a houby do kbelíků s octem a mizejí v útrobách těžební věže.

Rozhodneš se nakreslit právě tu věž z červených cihel, načrtneš však sotva siluetu budovy, když se na mez vedle tebe svalí muž. Několik minut jen hledí do nebe, pak se posadí, podívá se ti přes rameno, na skutečnou budovu, opět přes rameno a představí se jako Augustin Žlutický, důlní tesař a cvičitel dobrovolných hasičů na Březových Horách, též člen místního ochotnického spolku.

Tady se ti střecha bortí... poklepe ti na rameno. Ale jinak vidím talent! S kým mám tu čest?

Nepochopíš hned, že se tě ptá na jméno, ale pak řekneš: František Drtikol.

Augustin znovu zakloní hlavu a nepřítomně zírá nad sebe. Baví tě kreslit?

Přikývneš.

Ty toho moc nenamluvíš, usměje se. Ale i tak se tě ještě na něco zeptám: Dáš mi pak ten obrázek?

Podíváš se pochybovačně na těch několik linií na bílém

papíře, jenže on jako by ti četl myšlenky: Neboj, nemusí to být dokonalé. Víš, pokračuje tiše, včera jsem se snažil zachránit nejlepšího přítele, jenže... prostě bych na tyhle dny chtěl mít nějakou památku.

Zdá se to jako vážně míněná prosba, kterou bys neměl odmítat. Augustin ti je sympatický, váhavě přikývneš a on na zadní stranu papíru napíše adresu, kam výkres zanést.

Chvilí vedle sebe jen tak sedíte na mezi jako dva kamarádi na výletě. Je ti to příjemné a nakonec se osmělíš: Můžu se vás taky na něco zeptat?

A to se už ptáš?

Prosím?

Promiň, nechtěl jsem tě poplést, říká. Jen se ptej.

Je už v mé tužce všechno, co s ní kdy nakreslím?

Hmm... To je zvláštní otázka, praví Augustin a promne si bradu. V tuze tvé tužky? V tužbě tvé tužky?

Ukážeš mu ji.

Něco ti řeknu: člověk se vždycky o všem nejlíp poučí, když se podívá na vlastní oči. Vezme si od tebe tužku, přiloží si ji k oku jako krasohled a začne s ní pomalu otáčet. Vydává u toho různé mručivé zvuky, povzdechy, citoslovce údivu a překvapení: páni, och, ó, ajaj, panenka skákavá, sakrblé, tak to prrr; ochotníka v sobě rozhodně nezapře. Když ti bílou tužku po minutě vrátí, protírá si oči a sděluje: Právě jsem se vrátil z výletu do jiného světa.

Nevíš, jestli mu teď věřit. A co jste tam viděl?

Ale to ti přece nemůžu prozradit! Spoustu věcí.

Co?

Viděl jsem tam tvou ženu, říká Augustin. A máš můj obdiv, bude pružná jako proutek... A budete mít slavnou svatbu, těch nóbl pánů, co tam bude...

Zrovna tohle tě vůbec nezajímá. Viděl jste tam nějaké obrázky? ptáš se netrpělivě.

Obrázky? Plátna, kamaráde! přehrává Augustin. Hrály všema barvama. A ten, co se mi líbil nejvíc, vypadal jako duha stočená do klubíčka. Ale víc už neřeknu, podívej, mám pusku na sedm západů, sevře rty, až úplně zmizí.

Ještě chvíli se vyhřívá na dopoledním slunci a pak se vypaří, ani nevíš jak.

Přiložíš si tužku k oku, div že si ho nevypíchneš, a začneš jí nejdřív pomaličku a pak rychleji a rychleji otáčet, ale nic v ní nevidíš.

Před polednem pod sebou zpozoruješ nový ruch, lidé se přelili jedním směrem a jako roj obklopili cosi ve svém středu. Sbalíš kreslení a seběhneš dolů.

Po několika hodinách vynášení mrtvých se objevil živý. Lamač Jan Soukup klečí na zemi a vzlyká, ale zdá se být při smyslech. Lidé ho objímají a zahrnují ho dotazy, kníratý Soukup však nedokáže dát dohromady větu a vzmůže se jen na různá odmítavá gesta. Samaritáni ho odnesou na postel do stínu stromu, kde projde již rutinními procedurami, z nichž doušky koňaku patří mezi ty nejpříjemnější. Lidé si všimnou, že Soukup se svými ošetřovateli hovoří, a opět se kolem něj shluknou. Ubohý havíř pochopí, že neunikne, opře se o čelo postele, rozhlédne se kolem a praví:

Jestli je dole ještě někdo živý, nevím. Myslel jsem, že hoří jenom na mém obzoru. Vůbec mě nenapadlo — učiní zesláblou rukou překvapivě rozmáchlé gesto a opět jej přemůže pláč.

Někdo Jana Soukupa pobídne, ať tedy vypráví, co zažil.

Soukup zapíchne oči do klína. Včera v poledne jsem sjel na dvaadvacátý obzor. Spolu s Janem Dupačem jsme šli štrekou, pak komínem po fartech na náš ort. Bylo horko, i světlo špatně

hořelo, větry táhly jen hlavní štolou, kdežto v našem komíně se vzduch ani nepohnul. Skála tam byla levná, takže jsme šramovali, tím se vždycky víc utahá než vrtáním. A pak nám najednou bylo divný, že se ve skále odnikud neozývají kladiva ani vrtačky. Hrozný ticho. Oblíkli jsme se a Dupač slezl po třech fartech dolů, já za ním. Na nejspodnější píní jsme viděli kouře asi dva střevice vysoko. Mysleli jsme, že jsou od pálení skály a vylezli jsme zas nahoru, že počkáme. Po čase se Dupač šel podívat znova, jestli už je to pryč, po chvíli se vrátil, ale kahan už mu nehořel a tvrdil, že ve štrece zakopl o něco měkkého. Vydali jsme se to spolu prozkoumat, ale už byl zmatený, sedl si dole na první pín a najednou se zhroutil. Slezl jsem k němu a posadil ho, aby nespádl dírou vedle píně, ale vytáhnout ho zpátky nahoru už jsem nedokázal.

Chvíli to vypadá, že se znovu rozežtká, ale nakonec jen několikrát posmrkne. Hlava už mě taky bolela jako střep, pokračuje. To bylo v půl desátý večer a já tušil, že v tom komíně strávím noc. Rozložil jsem před ortem forot, dal na něj dvě prkna a třetí přes a i s tou bolavou hlavou jsem se snažil modlit. Chvíli jsem ztrácel vědomí, chvíli jsem se modlil. Když jsem se znova podíval na hodinky, byla jedna v noci, a pak jsem se díval každou čtvrt hodinu. Ráno k pátý jsem doufal, že už budou hajři z ranní šichty na nárazišti. Hořel mi jen skrojek knotu, kouře se v noci k mému ortu přiblížily na dosah. Že jsem musel jít kus cesty, nejdřív po fartech, pak překopem a štrekou k šachtě, dal jsem si na obličej šátek, co jsem nosil kolem krku, abych plyny tolik nehtal. A zbytek světla do čepice. Šoural jsem se podél kolejnic, na štrece jsem zakopnul asi o dvě mrtvoly, byla tam tma a puch. A ani na nárazišti nikdo nebyl, tak jsem začal lomcovat drátem zvonku, to už na mě zas šly mrákoty a jen jsem se snažil dopočítat. Pak jsem si sedl na forot, modlil se a čekal na smilování. A nakonec se šála objevila, lidi zlatí, objevila se, ani nevím, jak

jsem vyjel až na osmej obzor. Tam byl šachtmistr a řekl mi, co se stalo. Sehnal klec a s dalšíma dvěma mě drželi, abych nevypadl. Tak jsem se dostal až na boží den.

Zdař Bůh, řekne nějaký havíř.

Zdař Bůh, přidávají se další.

Zdař Bůh, špitneš i ty mezi ostatními lidmi.

Několik dní bylo město cítit jako sfouknutá svíčka, ale pak zápach kouře vystřídal chlorové vápno a kyselina karbolová. Pach smrti vystřídal pach strachu z epidemie. Naděje, že by důlní labyrint ještě skrýval živé, pomalu mizela a záchranné práce se měnily v nepříjemný úklid. Druhého června v jednu hodinu odpoledne se z dolu Františka Josefa naposled ozvalo zvonění, osmadvacet úderů, snad osmadvacet, protože některé byly tak slabé, že v hrudi země zanikaly. Lidé poklekli a modlili se. Když však čtyři vybraní muži sjeli devět set metrů hluboko, na nárazišti už nikdo nebyl a v přilehlé chodbě našli pouze starší mrtvolu zasazovače Eduarda Květiny.

Umíráček zvonil v jednom kuse a z většiny domů vlály černé prapory.

Do večera stoupl počet obětí na sto jedenáct.

Truhláři v širokém okolí vyráběli pouze rakve.

Chystá se hromadný pohřeb, první v řadě. Na příbramském hřbitově není k hnutí, obecní představenstvo, spolky, horníci a úředníci ve slavnostních uniformách, stovky obyčejných lidí přišly dát poslední sbohem horníkům, kteří se vracejí do útrob země jen chvíli poté, co je z nich vyprostili. Vysloužilci a ostrostřelci se snaží udržet pořádek, ale pohled na dlouhý průvod rakví davem cloumá.

Stojíš mezi Emou a Máňou, jenže tak vidíš jen šos kohosi před sebou. Uprosiš otce, ať si tě vysadí na ramena, jako když jsi byl malý kluk, a z pozorovatelný za jeho krkem už máš výborný výhled. Rozprostírá se pod tebou vlnící se pole lidí, hlava na hlavě, hotová žeň šátků, klobouků a čepic, záhy smeknutých. Všichni upírají pozornost dopředu, kde se rakve kupí u veliké jámy obložené věnci. Napadne tě, že ani nevíš, jak to dopadlo s hornickým synkem, a začneš očima pročesávat postranní řady, vyhrazené nejbližším příbuzným. A skutečně tam je, jako by ho ta neblahá myšlenka přivolala, stojí vedle své sestry a rameno mu masíruje matčina ruka.

A o několik míst dál stojí Hynek Klukan. Div že otci neulomíš hlavu. Co zrušili vyučování, nepotkali jste se a teď Hynka vidíš společně s matkou v řadě pozůstalých. Nemůže to znamenat nic jiného, než že rovněž Hynkův táta zahynul.

Představíš si ten nedokončený štuftnverk, že zůstane stát na polici jako malá mohyla, a pohládíš otce po hlavě, aby také neumřel. S úlekem si všimneš, že mu na temeni už ubývá vlasů a obejměš mu hlavu, dlaně spojíš na čele a přikryješ ho hrudí.

Všeobecné naříkání nabude ještě na hlasitosti, když spustí první rakev do země, a za ní po tři čtvrtě hodiny následují další a další, každá s prostým křížem a jménem. Hornická kapela hraje smutný pochod, trumpety se zajíkají a zvuk bubnů plaší hřbitovní ptactvo, nepřivklé takovému koncertování. Ministr orby hrabě Falkenhayn, který podobně jako říšský poslanec Masaryk dorazil z Vídně, aby se na vlastní oči přesvědčil o rozsahu škod, pokropí rakve svěcenou vodou a vhodí několik hrud hlíny. Poté se u jámy vytvoří řada tak dlouhá, že když poslední člověk nabere prst do rukou, aby symbolicky posypal víka rakví, jáma už je do půli plná.

Nevíš, jak se teď k Hynkovi chovat. Pořád myslíš na jeho tátů a také nemůžeš vyhnat z hlavy, jak jste těch několik nepodařených figurek horníků hodili do ohně.

Před usnutím jsi o tom přemýšlel a celá věc je ti teď úplně jasná. Zachovali jste se lehkově. Představuješ si, že by se takto zachoval Bůh na počátku světa: šestého dne by z hlíny stvořil člověka, ale protože by se mu nepozdávala nějaká ta drobnost, zase by ho zničil. No co, hlíny je dost. Je ti jasné, že přesně takového ducha jste projevíli. Hynkův otec vhodil panáčky do ohně jako zlostný stvořitel, a proto musel sám zemřít. Stihla ho stejně krutá smrt jako jeho tvorstvo: smrt v plamenech, která je vyhrazená těm největším hříšníkům. Ty si můžeš přičítat k dobru, že jsi alespoň jednoho panáčka zachránil — Adama teď pořád nosíš u sebe a dáváš na něj dobrý pozor. Ale cožpak jsi nemohl zachránit všechny?

Čekám na tvoji odpověď, Drtikole!

Mohl, pane.

Prosím?

Učitel se nad tebou sklání spíš starostlivě než rozčileně, loketní rákoska zůstává na svém místě. Ptám se tě znova, Drtikole, kolik je devět krát devět mínus tři krát tři?

Potíš se a počítáš, ale odpovíš špatně.

Pojď nám to předvést na tabuli, rozkazuje.

Devět krát devět rovná se osmdesáti jedné, mínus tři krát tři rovná se devíti, osmdesát jedna mínus devět rovná se sedmdesát dva.

Výborně, mlaskne učitel, běž se posadit. Zjevně sis ani nepovšimnul, že stejnou úlohu chvíli před tebou řešil Weber. A teď se zeptám tebe, Horký: kolik je devět krát devět mínus tři krát tři?

Josef Horký na učitele zmateně pohlédne. Sedmdesát dva?

Ale nejsi si úplně jistý, že? Pojd' to radši spočítat. A smaž předtím tu tabuli, na které to máme napsané.

Horký pečlivě počítá, píše a dojde ke stejnému výsledku.

A teď ty, Müllere!

Třída zneklidní.

Myslíte si asi, že jsem se zbláznil, říká učitel poté, co se vás u tabule vystřídá snad deset. Ještě ne, ještě ne. Ale chci vám názorně dokázat, že jisté věci jsou předem dány. Za předpokladu, že použijete správný postup, každý musíte dojít k témuž výsledku, a pramálo záleží na tom, koho vyvolám. V tom spočívá krása počtů, chlapci.

A jen tak pro radost si zavolá k tabuli ještě Kováře.

Pak pokračuje: A netýká se to pouze počtů. Matematika je sice výkladní skříní božského řádu v přírodě, ale neostýchejte se vstupovat ani do hloubi své duše. A třebaš v ní panuje žal, jak je tomu v těchto dnech u mnohých z nás, útěchu můžeme čerpat z toho, že také v lidské duši jsou určité věci jisté. Nepochybujte o tom, že ctnostný a zbožný člověk dojde k Bohu stejně jistě, jako se tři krát tři rovná devíti. I to je dáno předem, záleží jen na postupu a znalosti zákonů. Proto dodržujte Desatero a poslouchajte své rodiče!

První školní den po katastrofě jsou všichni učitelé přívětiví. Mezi žáky je mnoho synů z hornických rodin a nikdo nemá tak úplně přehled o tom, kdo o koho přišel. I ve třídě kolem sebe chodíte po špičkách, jeden se ostýchá zeptat druhého.

Ale po vyučování máš pocit, že déle už se Hynkovi vyhýbat nemůžeš.

Vyjdete společně z obecné školy chlapecké na severní straně Hlavního náměstí, ale nedáte se přes ně jako obvykle a místo toho zamíříte do Arnoštových sadů, kde sídlí C. k. horní akademie.

Je krásný, málem již letní den, slunce pálí na kůži. Hynek mlčí a ty nevíš, co bys měl říct. Loudáte se dál do městských sadů, dva metry od vás se po kmeni kaštanu prosmýknou dvě rezavé vevery a zmizí v jasně zeleném listoví. Vzduch je čirý, ze Svaté Hory musí být vidět několik desítek kilometrů daleko. Hynek přejde ke stromu a opře se zády o kmen. Stojíš před ním a rozpačitě se usmíváš. Máš Hynka rád, je to vlastně tvůj jediný pořádný kamarád. Neposmívá se tvé zasněnosti a nevadí mu tvoje odtažitost.

Čekáte, že se něco stane, ale nestane se nic, a tak se po chvíli zase vydáte dál. Hynek bere ze země kamínky a ledabyle se tre-fuje do kmenů okolních stromů.

Co bys dneska chtěl dělat? ptáš se.

Co si teď počneme?

Kdo?

Pokrčí rameny, odšourá se na trávu. Zůstaneme tady, říká. Odloží školní tašku plnou učebnic a sešitů a po chvíli si ji strčí pod hlavu. Učiníš totéž a takto vedle sebe ležíte na zádech a díváte se do té modré propasti nad sebou.

Máte nějaké příbuzné? ptáš se.

Až v Benešově. Maminka říkala, že budeme muset jednu nebo dvě postele pronajmout.

Bude s váma bydlet někdo cizí?

To je úplně normální, říká Hynek. Nejspíš si to pronajme nějaký hornický učeň, co si nemůže dovolit celý pokoj. Nebo se sestěhujeme s nějakou jinou hornickou rodinou, která taky... no.

A co kmotr? napadne tě. Kdo je tvůj kmotr?

Opět pokrčí rameny. Prý boháč, ale taky se někam odstě-hoval. Maminka mu bude psát.

Vysoko nad vámi létají vlaštovky, jsou to jen malé pohyblivé tečky na obloze, přeskupující se kóty kdovíjakého zákresu.

Když se po několika minutách na Hynka obrátíš, zjistíš, že dřímá. Rty má mírně od sebe a dlouhé černé řasy se mu neznatelně chvějí. Na levé tváři má velké mateřské znamínko, o několik let později mu začne vadit při holení, ale teď má obličej ještě chlapecky bledý a jemný. Je to trochu neduživý kluk, často ho trápí nemoci, možná že právě to vás spojuje, ani jeden nejste v tomto světě pevně ukotveni.

Využíváš toho, že spí, a pozorně se na něj díváš. Jenže ve tváři spícího je jen málokdy něco patrné.

Jednou jsi slyšel, že ve spánku jsou si všichni rovni, císařpán spí prý stejně jako největší chudák. Napadne tě, že kdybys teď usnul i ty, ani jeden z vás nebude vědět, komu vlastně umřel táta.

Lehneš si zpět na záda a zavřeš oči. Než se však stihneš ponořit do svých záhad, přizene se k vám skupina spolužáků. Rychle, jdeme se koupat. Co je?

Přiložíš si prst ke rtům a očima ukážeš na dřímajícího Hynka.

Tak ho probudíme. Probudíme ho!

Zaneseš to pak tatínkovi dolů do obchodu? ptá se matka nad hrcem polévky. A vezmi i ten chleba, bez něj je polívka hladová.

Otec právě pročítá zvláštní číslo *Horymíra*, věnované katastrofě. Redakce týdeníku zábavného i poučného projevila skutečný statistický apetit: Kyseliny karbolové se spotřebovalo 21 226 kg v celkové hodnotě 727 zl. 53 kr. Chlorového vápna 1 126 kg za 225 zl. 20 kr. Octa 144 litrů za 15 zl. 70. kr. Rumu 1 116 lahví za 290 zl. 84 kr. Otec nahlédne do svého sešitu, aby se

ujistil, kolik z toho putovalo z jeho zásob. Rychlým výpočtem zjistí, že pokud u něho stojí láhev rumu 17 kr., někde ji zřejmě musí prodávat o něco draž, jinak by ta čísla v *Horymíru* neseděla. Možná že za jeho nevalné hospodářské výsledky může prostě to, že prodává za příliš lidové ceny.

Další část statistiky se týká obětí. Těchto více jak tři sta lidských životů jest největší důlní katastrofou v dějinách, žádné neštěstí v dolech nikde na světě nevybralo si tak krutou daň jako u nás, zdůrazňuje *Horymír*, jako by to mohlo být předmětem národní hrdosti. A nejde jen o mrtvé! Co všichni ti pozůstalí: 289 vdov, takřka tisíc hornických sirotek a nejméně 25 pohrobků. Strašná to čísla!

Stojíš tam chvíli s kastrolem v náručí, než se osmělíš: Maminka vám vzkazuje, že se má sníst hned, dokud je teplá.

Polívka z kopřiv? Dá se jíst?

Krčíš rameny, tím se rozhodně nic nezkazí.

A ve škole? ptá se tě mezi sousty.

Počítali jsme pořád ten stejný příklad dokola, říkáš.

Proč?

Abychom si uvědomili, že pokaždé dojdeme ke stejnému výsledku.

Hmm, no, to ano. Příliš rozumu z toho nemá, ale ke škole chová respekt a nedovolí si pedagogické vrtochy učitelů zpochybňovat.

Tatínku? ozveš se po chvíli. Kdo je to pohrobek?

To je ten, komu rodič zemře dřív, než se stihne narodit, zdrží otec lžici na cestě do úst a podívá se na tebe. Z povahy věci to musí být otec — matka může zemřít při porodu, ale kdyby zemřela dřív, zemřelo by i dítě, takže by už nemohlo být pohrobkem.

Chvíli se to snažíš pochopit, pak říkáš: Takže já už nemůžu být pohrobek?

Ne, nemusíš se bát.

A sirotek?

Sirotek může být každý. Skoro každý jím jednou bude.

To tě vyleká. Jak to?

Protože většina lidí prostě přežije své rodiče. Ale zase už často mají vlastní děti, takže je to jiné... Trápí tě to?

Tím si nejsi jistý, jen tě to zajímalo, když se o tom píše v *Horymíru*. Ještě chvíli o tom uvažuješ, zatímco tatínek nabírá polévku, a pak říkáš: Můžu jít na Březové Hory?

A úkoly už máš?

Kvůli tomu obrázku.

To ano, měl bys ho tam zanést, to je pravda. Ale ptal jsem se, jestli už máš hotové úkoly.

Máme za úkol natrhat listy, stejně musím ven.

Tatínek přikývne. Ale vrať nejdřív ten kastrol, když jsi ho sem přinesl. A doma můžeš při té příležitosti vzkázat, že kopřivy patří do čaje, a ne do polívky.

Chceš už jít, ale ještě na tebe mrkne: Žádný strach, já hned tak neumřu, ani maminka ne. Abychom umírali, na to se máme všichni příliš rádi... Povzbudivě se na tebe usmívá, ale ty se někde zapomeneš a opětuješ jeho pohled tak dlouho, až je to celé trochu divné a tatínek sklopí oči ke svému účetnímu sešitu.

Stojíš tam a pak řekneš: Takže v hornických rodinách se rádi neměli?

Znovu zvedne zrak, nespokojeně poklepe tužkou o stůl.

Hynkův táta neměl Hynka rád, když zahynul?

Nejspíš ano, samozřejmě že měl, říká tatínek málem provinile. Tak už běž, a do tmy ať jsi doma, zakroutí hlavou.

Ubíráš se po silnici k Březovým Horám, po stejné cestě, po níž jsi šel v den katastrofy. Byl bys rád měl nějakého staršího kamaráda, jako je právě Augustin, už jen to jméno v tobě

vyvolává libé pocity, které během cesty přecházejí až do jakýchsi návalů světla. Žlutický, Žlutický, Augustin Žlutický, Žlutický, opakuješ si stále dokola, abys ten libý pocit posílil a abys už úplně zahnal těch tisíc siroteků a pětadvacet pohrobků, tu útrpnou armádu, která před chvílí rozbila ležení uvnitř tvé hlavy. Za pár minut už ti je dobře, poskočíš si, skloníš se ke žlutým kuličkám heřmánku, jednu z nich utrheš a prudce ji rozemneš mezi prsty: silně voní a také tak žlutě, jak žluté se ti zdá vše kolem, i když barev se to vlastně netýká.

Hořejší náměstí č. p. 7, stojí na zadní straně výkresu. Narazíš na jedničku, na trojku, ale pak až na třináctku. Raději se rovnou zeptáš, kde bydlí Augustin Žlutický.

Augustin? Hned tady vedle, ukáže ti stařec.

Máš už připravenou sentenci pro případ, že otevře někdo jiný než on: Dobrý den, jmenuji se František Drtikol a nesu obrázek pro Augustina Žlutického, který mě o něj požádal, když jsme se seznámili kousek od nádvoří Anenského dolu. Jen si nejси jistý, jestli to zvládneš na jeden nádech.

Stará žena si celý tvůj projev vyslechne a pak řekne: Augustin zahynul.

Odvážíš se protestovat: Jak to, že zahynul, když jsem s ním ještě pak mluvil?

Myslíš po vypuknutí požáru? Ano, chlapče, ale můj syn byl hasič. Zahynul, když zachraňoval životy druhých.

Přál si mít na tu událost nějakou památku... říkáš rozpačitě.

Tak ukaž! přikáže žena, černý šátek jí oválně rámuje obličej.

Podáš jí srolovaný obrázek a celý se roztřešeš. Přál by sis nebýt u toho, když si ho bude prohlížet. Několik dní sis na svůj viklavý zub ani nevzpomněl, ale teď kolem něj jazykem hloubíš výkop, jako když se ze země vytahuje pařez. Na jedné straně už

špičku dokážeš vklínit mezi ostrou hranu zubu a měkkou dásen, nepotrvá dlouho a jazyk půjde použít jako páčidlo, je to silný sval, který když zabere...

Těžební věž, komín hutě... a tohle jsou ty postele, že? mumlá žena.

Ano, prosím. A tady v té uniformě jsem nakreslil i Augustina. Myslel jsem, že by mu to mohlo udělat radost.

Žena si přiblíží kresbu k očím, lesknou se jí jako mokrá kámen. Máš pravdu, je to on. Pak se opět podívá na tebe a zeptá se: A co ti Augustin za ten obrázek slíbil?

Nic. Chtěla byste si ho nechat?

Ráda, chlapče, povzdechne žena. Ale bez hrnku cikorky tě zpátky nepustím.

Zmizí v temné chodbě domu, který je podivně cítit těžkými zemitými vůněmi, kořenovou zeleninou a blátem. Nevíš, zda ji máš následovat, ale jakmile si všimne, že stále stojíš přede dveřmi, mávne na tebe.

Udělám ti ji v mléce, co? říká v kuchyni a už ho přelévá z konve do kastrolu. A nesmí ti vadit, že nemám cukr.

Rozhlížíš se kolem, nad dveřmi visí požehnání: Požehnaný je byt, / kde sídlí Boží klid, / požehnaná domácnost, / kde Boží je bojácnost, / přešastná bude rodina, / kde s Bohem poslední hodina. Na polici stojí fotografie Augustina v divadelním kostýmu.

Když ti stařena podává hrnek hořké cikorky, hladina okrové tekutiny se chvěje. Znovu povzdechne a přisedne ke stolu. Řekni mi, jak jste se vy dva seznámili?

Objevil se vedle mě na mezi, když jsem si kreslil.

Nějaký jiný obrázek? opět se zadívá na ten, který jsi donesl.

Ne, tenhle.

Tenhle? Kreslíš rád?

Přikývneš. Všimneš si, že na polici je opřené i parte.

Dlouho jsem nevěděla, který verš vybrat, říká žena. Ale stejně mi nejde na rozum, kdy jste se s Augustinem seznámili. Zahynul pár hodin po vypuknutí požáru.

Seznámili jsme se až druhý den, říkáš. Dobře si to pamatuješ — první den jsi na Březové Hory nesl lahve rumu, druhý den ses tam vydal s rodiči a novou kohinorkou.

Ale to není možné, říká žena. Podívej, ukazuje ti znovu parte. Tady je, že zemřel jednatřicátého května 1892. To byl ten outerek, minulý týden. Musel sis to splést, chlapče, mám tu křížek v kalendáři... Sfáral, aby pomohl kamarádovi, ale místo toho sám zahynul. Tohle musím vědět, vždyť jsem u jeho těla půlku noci probřečela.

V neděli se na Svaté Hoře koná velká zádušní mše, kaple i chrámové lodžie praskají ve švech, jen část lidí najde místo přímo v bazilice. Sama Panna Maria, vědoma si toho, že jí leckdo v poslední době věnoval nejen zbožnou vzpomínku, ale i tichou výčitku, se oblékla do jedněch ze svých nejlepších šatů, do těch žlutých z brokátu, které jí kdysi darovala císařovna Marie Terezie. Kolem krku navlékla sobě i Jezulátku zlaté řetězy a na obě hlavy pevně posadila koruny vykládané drahokamy. Nesmí být pochyb, kdo se znovu ujímá své vlády nad městem.

Za Pannou Marií Svatohorskou rok co rok přicházejí tisíce poutníků. Celé západní křídlo chrámového ambitu na Svaté Hoře pokrývají malby, na nichž Panna Maria zachraňuje své věrné před ohněm a požáry. Dívka Mariana si šestnáctého srpna 1651 polila nohy vařícím mlékem, ale Panna Maria ji zázračně uchránila popálenin. Nebo zámek Zruč: roku 1669 tam vypukl

ničivý požár, ale dravý oheň si všechno rozmyslel poté, co mu předhodili růženec, ani nitku na něm nepřepálil. A lidé se potají ptají: Jak je možné, že Panna Maria tentokrát nezasáhla? — Že nezasáhla proti nejstrašnějšímu požáru ze všech? — Proti požáru, ke kterému došlo přímo pod jejím hradem na Svaté Hoře a který ke všemu vypukl v šachtě nesoucí jméno na její počest?

Ale zatímco jedni takto hudovali, druzí připomněli, že člověk hřeší. A pokud člověk hřeší, havíř hřeší dvojnásob, o tom není pochyb. A pochyb není ani o tom, že pro hříšníka hoří pekelné plameny, jak se právě znovu ukázalo.

Tatínek smočí prst ve svěcené vodě a ledabyly se pokřizuje; v náboženství se považuje za volnomyšlenkáře. Tobě se na občasných návštěvách bohoslužeb líbí hlavně vůně kadidla a zapálené svíce, jejichž odlesky se chytají zlatých rámců. Tenhle šerosvitný svět rozněcuje tvou představivost, mysl se ti podobně jako před usnutím toulá na dlouhém provázku a zalétá až k chrámové klenbě.

Sedíš namáčkнутý v kostelní lavici, svíráš v klíně svého hliněného Adama a sleduješ, jak kněz okuřuje stříbrný oltář a poté ministrant kněze.

Připadáš si dospělejší: devět let, to už je hodně, říkáš si.

Musel ses zase na nějakou dobu zapomenout, jáhen dočítá z latinské Bible a kněz předstupuje, aby přednesl kázání. Cítí, že věřící se chtějí smířit s Pannou Marií, která ve svých brokátových šatech trůní uprostřed zářivého stříbrného oltáře za jeho zády.

Zapřeš se jazykem a poslední mléčný zub se konečně uvolní. Z vláčné dásně se vyřine několik kapek sladké krve. Namáčíš si v té tůňce špičku jazyka a pomalu polykáš ten nektar. Ale nevíš, co se zubem, po celou zádušní mši ho budeš cumlat jako bonbon.